

**CENY DOMŮ V PARDUBICÍCH V 1. POLOVINĚ 16. STOLETÍ
(II. Bílé předměstí)****Elvia ŽANDOVÁ**

Ve studii Ceny městských domů v Pardubicích v 1. pol. 16. století jsme se zabývali, jak již sám název dosvědčuje, cenami domů v městských hradbách.¹⁾ V této studii se pokusíme zjistit, jaké byly ceny domů a jak se postupně vyvíjely na jednom z pardubických předměstí, dnes zvaném Bílé.

Základními prameny, ze kterých práce vychází, jsou obdobně jako u předchozí studie o cenách městských domů urbáře pardubického panství z r. 1507, 1563 a pardubická městská trhovářská kniha Rudá z let 1515 - 1585.²⁾ Řadu poznatků a údajů poskytly rovněž - zvláště ve své místopisné části - Dějiny města Pardubic Josefa Sakaře.³⁾

Pardubice 1. pol. 16. st. tvořilo vlastní město v hradbách - dnešní Pernštýnské náměstí s přilehlými uličkami - a dvě předměstí, Dlouhé a Malé. Prvé z nich se rozložilo před Pražskou branou a věží, pro níž se zhruba od r. 1547 ustálil název Zelená. Od ní postupně získalo i toto předměstí název Zelená, který se však úplně vžil až v průběhu 18. st. a jehož se užívá i v současné době. Podobně na protilehlé východní straně města se za mýtskou branou a věží, pro níž se také po r. 1547 začíná zvolna užívat názvu Bílá, rozrostlo druhé předměstí Malé, zpočátku nazývané předměstím "k panskému dvoru". Také pro tuto část města se v průběhu 18. st. začal vžívat nový název - předměstí Bílé, který úředně platí i dnes. Ceny domů tohoto předměstí jsou předmětem našeho zájmu.

Ke snadnější orientaci v této části Pardubic 16. st. nám pomohou přiložené mapky a stručný popis vlastního předměstí. Dá se říci, že hlavní osou Malého předměstí byla cesta, která začínala u městské brány a vedla přes část v této době nazývanou "mezi branami" (dnešní Bělobranské náměstí), přes řeku Chrudimku a další vodní díla částí nazývanou "mezi mosty" a pokračovala jako cesta "k panskému dvoru" nebo "jdouc na Chrudim" (dnešní ulice Štrossova), dále k Pardubičkám a Chrudimí. Všechny cesty, které z ní vycházely, odbočovaly vlevo.

Prvá z nich (dnešní ulice Labská) byla označována jako cesta "jdouc k labskému mostu" a vedla po hrázi mezi zámeckým příkopem a tokem Chrudimky. Za Chrudimkou zhruba podle tzv. požeračky odbočovala podružnější cesta vedoucí ke kutlofu a stavením podle rybnáry. Další odbočku představovala cesta ke staré cihelně, okolo níž se soustředil větší shluk domů. Pro toto místo užívala městská kniha Rudá názvu "na Lažánkách" a urbář z r. 1507 předměstí u staré cihelny. I dnes nese tato ulice název Na ležánkách. Poslední cestou, jež opět odbočovala vlevo, byla cesta k Sezemickým, která podle náhona Haldy směřovala k bývalým sídlištěm v Bukovině a Lhotce a pak pokračovala na Vysoké Mýto.

Zbývá již jenom upřesnit, co se skrývá pod názvem "mezi branami". Jak již bylo uvedeno, jedná se v podstatě o prostor dnešního Bělobranského náměstí, který byl ve sledovaném období uzavřen třemi branami - branou Mýtskou (Blou), dále branou na začátku cesty "jdouc k labskému mostu" (přesněji v dnešní Labské ulici mezi čp. 14, 15 a 37, 38) a konečně branou za mostem přes Chrudimku (při domě Mezi mosty čp. 134). Před mostem přes Chrudimku stávala celna a šraňk. Urbář z r. 1507 počítá domy "mezi branami" k městským domům, kniha Rudá je pokládá za domy předměstské.⁴⁾

Celé Malé předměstí bylo protkáno řekami, strouhami, náhony a odpady. Snad nebude na škodu věci, když se o těchto vodních dílech zmíníme poněkud podrobněji.

Pardubice sice leží při soutoku Labe s Chrudimkou, ale k naplňování vodních příkopů, rybníků nebo haltýřů, k pohánění mlýnů a šlejfirů se však využívalo pouze vody a vodní síly řeky Chrudimky. Ta má vody relativně málo a i dnes je třeba její množství regulovat jezem na Labi. Počátkem 16. st. tuto službu prokazoval mostecký jez na Chrudimce, který stával v místech dnešního mostu. I s touto úpravou poskytovala Chrudimka mnohem méně vody než bylo zapotřebí. Protože voda z Chrudimky byla využívána v systému opevnění města i zámku a v době potřeby zaplňovala vodní příkopy, používala se k pohonu mlýnů a šlejfirů, bylo jí třeba větší množství, než jaké mohla Chrudimka sama i takto naakumulovaná poskytnout. Posilou se tedy stala voda z Loučné, přiváděná k Pardubicím uměle zbudovaným kanálem Haldou. Ten ještě před městem napájel Nový rybník, panské i městské sádky, poháněl dva mlýny a panskou prachovnu. Spojené vody Chrudimky a Loučné naplňovaly nově vytvořenou městskou strouhu, která přímočaře protínala severní část města; od Chrudimky vedla podél jižní části lokality "mezi branami" (dnešního Bělobranského náměstí) a podcházející dnešní Pernštýnskou ulicí ústila pod kostelem sv. Bartoloměje do městského vodního příkopu. Ve městě poháněla panský a obecní mlýn. Pokud se v letním, někdy i zimním období, projevil nedostatek vody, "zavíraly" se tři poddanské mlýny na Chrudimce, aby bylo dostatek vodní síly pro pohánění kol panského mlýna ve městě. Přebytková voda nadržovaná jezem na Chrudimce se odváděla pod jez tzv. požeračkou.

Celý vodní systém na Malém předměstí byl složitější a sloužil i jiným účelům a jako dílo konce 15. a počátku 16. st. by si asi zasloužil větší pozornosti, kterou mu však věnovat nemůžeme, protože s námi sledovaným cílem souvisí skutečně jenom okrajově.

Místopis Malého předměstí zpracoval již Josef Sakař ve svých Dějinách Pardubic, i když ne v takové míře a tak podrobně, jako tomu bylo v případě vlastního města. Tam, kde se mu situace zdála jednoznačná, dovedl držitele domů až po nejstarší a protože místopis opět zpracoval až po současnost, bylo možné pokusit se promítnou popisná čísla do obou urbářů - na rozdíl od města však s poněkud menší mírou pravděpodobnosti a daleko větším počtem otazníků. Je to nepochybně způsobeno tím, že zde ve sledovaných letech počet domů rychle narůstal, dále snad i tím, že ceny těchto předměstských domů byly podstatně nižší než ceny domů ve městě a tudíž i pojišovací zápis v městské knize nebyl považován jako nezbytná nutnost a konečně i tím, že Malé předměstí doznalo v průběhu třicetileté války i později značné zkázy.⁵⁾

Urbář z r. 1506 zahrnul 6 domů v prostoru "mezi branami" do počtu domů města ve hradbách; na předměstí u staré cihelny podchytil 16 domů a na předměstí u panského dvora 8 domů. Na základě dřívějšího zkoumání urbáře⁶⁾ předpokládáme, že je to stav, který zhruba odpovídá situaci k r. 1516. Propojení majitelů domů - jejichž seznam byl zpracován podle zápisů městské knihy Rudé - se nám do tohoto urbáře promítnout nepodařilo; prokazatelně se nám zdá pouze ve dvou případech.

O něco lépe již dopadlo obdobné zařazení majitelů domů do urbáře z r. 1563, i když není jisto, zda toto propojení skutečně koresponduje i s dnešními popisnými čísly. Pokud jméno držitele domu v řadě majitelů sestavené na základě Rudé knihy odpovídá jménem a povoláním osobě uváděné v urbáři, podkládáme toto propojení za celkem prokázané. Dostí zřetelně se nám tímto promítnutím oddělily domy na Bělobranském náměstí, v Labské ulici, Mezi mosty, Na ležánkách, na Vystrkově atd. Podobně jako tomu bylo v případě města, lze takto sledovat, v jakém pořadí byli majitelé jednotlivých domů do urbáře podchycováni. Písař sestavující urbář začal se svým popisem u městské brány, obešel domy dnešního Bělobranského náměstí, pak postupně zapsal domy na levé a pravé straně Labské ulice, přešel řeku, zapsal domy Mezi mosty, podchytil majitele domů podle cesty podél požeračky a rybnáry, prošel levou i pravou stranou ulice Na ležánkách, zapsal domy mezi ní a pravým břehem Haldy a pak zamířil k bývalému panskému dvoru, kde podchytil nově vzniklé forberky a na konec zapsal domy vystavěné na Vystrkově.

Vcelku bylo podchyceno v urbáři z r. 1563 na Malém předměstí 80 domů: 11 na Bělobranském náměstí, 24 v Labské ulici, 6 Mezi mosty, v okolí Lažánek 26 a v okolí bývalého panského dvora a Vystrkova 13.

Jádrem Malého předměstí, jak naznačuje nejstarší urbář pardubického panství, byla předměstí u staré cihelny a u dvora.

